OPTIMIZAM

HELEN KELLER

HELEN KELLER

OPTIMIZAM

AUTORIZIRANI PRIJEVOD

ZAGREB 1931

TISAK ZAKLADE TISKARE NARODNIH NOVINA

Predavajući našoj javnosti ovo jedinstveno djelce svjetske literature, mi želimo poslužiti svome narodu, a ujedno odati pažnju slavnoj autorici ove studije Helen Kellerovoj. Ona je lanjske godine uz učešće kulturnog čovječanstva proslavila svoju pedesetgodišnjicu — bodra, u naponu stvaranja, jednako još obasjana čistim sjajem svoga optimističkog životnog zanosa, a kod nas i u našoj literaturi bila je dosada zapravo nezapažena. Njezin »Optimizam« velika je himna jedne sasvim neobične ličnosti koja i slijepa i gluha, na završetku univerzitetskih studija, u svojoj dvadesetitrećoj, dakle tekar na pragu života — stvara definitivne osnove svoga gledanja na život. U doba, dok normalno razvijeni pojedinci još lutaju, tragajući za pokretnom linijom svoje ličnosti, Helen Keller se već uzdigla na visine filozofskog saznavanja te postigla skladno izmirenje sa osnovnim problemima života. A što još više zapanjuje — *to tako teško osakaćeno stvorenje zanosno propovijeda evanđelje dobrote i ljubavi te objavljuje svijetu poruku svoje vlastite sreće i zadovoljstva.* To je osnovna činjenica. »Eto se diže jedna žena, od prirode maćuhinski obdarena, da sa vedrinom svoga uvjerenja svjedoči o ljepoti i dobroti života« (strana I.). Njoj život nije nesnosni teret, ona se ne tuži, ona ne proklinje sudbinu, ne pada u jeremijska raspoloženja, nju ne grize crv nezadovoljstva. Ona je sva uzdignuta u svijetloj vedrini svojih unutarnjih doživljavanja. Ona je svijet za sebe, ona može misliti i stvarati, ona je svijetlo sunca zamijenila

sa svijetlom duha. Ona je dozrijevala u harmoniji jedne velike šutnje.

Herojski život Helen Kellerove odnosno njezina uporna i pobjednička borba sa strahovitim defektima vlastite prirode počinje u sedmoj godini života. Bivšoj učiteljici slijepih — Anne Mansfield Sullivan pripada neprolazna zasluga, ona je svladala nadčovječni zadatak, jer je slijepo, gluho i nijemo čeljade od sedam godina uzdigla sa skoro životinjskog nivoa ne samo u svijet konkretnih činjenica i pojava, ona ga je uzdigla do apstraktnog saznanja, u svijet najviših ideja. Ona je učinila, da su pročuli i progledali prsti i dlanovi jadnog malog stvorenja. A ti su prsti u toku vremena napipali nekoliko jezika, oni su ispipali nevjerojatnu količinu literarnih, filozofskih i historijskih djela, oni su njezinom duhu otvorili sve probleme misaonog čovječanstva te ju uzdigli u redove njegovih predvodnika. Prsti su zamijenili najsavršenije i najvažnije sjetilne organe — oči i uši, ona je pipajući našla život, njegovu ljepotu i dobrotu, sreću, mir i toliku vedrinu svoje jedinstvene duše. To su činjenice koje zapanjiše svijet, a Helen Keller ih je tako čedno, jednostavno i dražesno opisala nešto prije pojave »Optimizma«, u svojoj opsežnoj autobiografiji »Povijest moga života«.

Možda će povijest toga čudesnog života zaći i u hrvatsku literaturu (njemački prijevod je dosada doživio 62. izdanje), no mi smo dotle smatrali potrebnim, da na ovome mjestu donesemo barem kratak pregled njezinog rada i života.

»Optimizam« Helen Kellerove, iako napisan u zanosu žive mladosti i u sređenom predratnom vremenu (otuda stanoviti anahronizmi pri spominjanju Amerike, Indije, Njujorka itd.) toliko je natopljen životnom mudrošću i tako naučno fundiran, da njegova aktuelnost nikada ne

prestaje. Štaviše, mi držimo vrijednost ove studije upravo danas većom nego ikada, jer je veliko klanje naroda pogoršalo socijalne i materijalne uvjete života, razbilo međusobno povjerenje i razulario niske nagone ljudske prirode, jer je smanjena mjera sreće i zadovoljstva, jer je život pun nemira i neprijateljstva. Koliki su samo zdvojili i posumnjali u sve vrijednosti života. Pravo paničko raspoloženje pred neizvjesnošću budućih dana. Odista izumire jedna historijska epoha i rađa se nova, bolja i savršenija. A porod je grčenje, bol i nesigurnost.

»Optimizam« Helen Kellerove nastao je nakon dugog niza teških nutarnjih i vanjskih borba i stradanja, iza čestih iako prolaznih poraza, nakon grčevitog traženja istine, izlaza i smisla — usred jedne velike, gluhe i tamne mizerije. On je himna spoznajnom i etičnom oslobođenju čovječje ličnosti.

Zato mi želimo, da se natope optimizmom Helen Kellerove oni, koji posrću u tvrdoj borbi za opstanak — i oni koji klonuše zbog nedostataka vlastite prirode i oni koji se saviše pod preteškim zahtjevima i nepogodama izvanjeg života. Oni koji se povukoše u gluhu samoću svoje izolirane egzistencije i koji nijesu dorasli nutarnjim konfliktima. Oni koji nesvjesno teže da izađu iz uskih okvira vlastite ličnosti, a još ne nađoše veza sa životom skupnosti i svoje sredine. Oni kojima je potrebna toplina, razgovor i savjet. Oni koji izgubiše vjeru u ideale svoje, u budućnost i napredak vlastitog naroda i svekolike čovječje zajednice: u nadmoćnost i konačnu pobjedu pravice i dobrote. Naročito pak oni koji izgubiše i tjelesnu i duševnu ravnotežu t. j. neurotičari — iskrvavljeni svojim unutarnjim grčenjima i zdvajanjima, ispaćeni tjelesnim patnjama, grozničavi i stravični u očekivanju svojih budućih dana. — Neka dakle svima, koji su u nuždi bilo kakovoj, posluži svijetli primjer Helen Kellerove: nepatvoreni, sugestivni optimi-

zam slijepe i gluhe optimistkinje, njezino krvavo i neposredno doživljavanje najtežih katastrofa i najvećih zanosa ljudskog stvorenja, njezino jedinstveno svjedočanstvo i dokaz o premoći naših unutarnjih, a napose duhovnih snaga i mogućnosti. Njezino traženje i nalaženje zadovoljstva i sreće u sebi samomu, u jedinstvu svoje duhovne ličnosti, u strastvenom služenju općim društvenim interesima i ciljevima, u velikoj harmoniji sa svijetom, prirodom, svemirom i Bogom.

Optimizam velikih duša je zapravo jedina pozitivno pokretna sila u razvitku čovječanstva. Naročito u kritičnom vremenu moralnih i društvenih vrijenja i prevrata.

Dr. Đuro Vranešić.

Helen Keller se rodila dne 27. juna 1880 u Tuscumbiji, u malenom sjevernoameričkom gradiću države Alabame. U devetnaestom mjesecu života obolila je na akutnoj bolesti mozga, preboljela tu bolest, ali je ostala slijepa, gluha i nijema. Visoki i neprodorni bedemi tih teških fizičkih nedostataka odijelili su je posvema od njezine okoline, koja nije bila u stanju da se s njom sporazumije osim u nekim prijeko potrebnim stvarima i to pomoću nekoliko posve primitivnih znakova, što ih je dijete instinktivno upotrebljavalo i koji su mu ostali još iz vremena od prije bolesti. Pod ovakovim okolnostima je naravski izostalo svako uzgajanje djeteta te je ono raslo divlje i neobuzdano sve do svoje sedme godine. — Po uputi jednog znamenitog očnog liječnika — koji je za volju istine morao priznati da je njezin očni vid za uvijek izgubljen — obratio se nesretni otac na dr. Grahama Bella, znamenitog obretnika telefona, poznatog radi svoje velike skrbi i interesa za poduku slijepe i gluhonijeme djece. Jer otkako je dr. Howe — uzgojivši i izobrazivši slijepu i gluhonijemu Lauru Bridgman — dokazao, da gluha, nijema i slijepa djeca nisu idioti, kako se to općenito mislilo, nego da su i ona obdarena sviješću i razumom te da se mogu uzgojiti i izobraziti poput normalno razvijene djece, — našlo se mnogo odličnih ljudi koji su se brinuli i starali za njihovu poduku. Njegovom je zaslugom naskoro došlo do izbavljenja djeteta iz tog rekbi životinjskog stanja, i to u osobi gospođice Anne Mansfield Sullivan, mlade učiteljice jednog sljepačkog zavoda u Bostonu. Dan njezinog do-

laska u Heleninu roditeljsku kuću bio je 3. mart 1887, koga Helen Keller još i danas slavi kao svoju najveću godišnju svetkovinu.

Velike pedagoške sposobnosti učiteljice i vanredna nadarenost djeteta brzo su došle do izražaja u njegovom naglom duševnom napredovanju. Gospođica Sullivan je pošla na taj teški i naporni posao sa pretpostavkom da je svakom djetetu prirođena sposobnost oponašanja. Djeca koja vide i čuju oponašaju geste i govor onih s kojima dolaze u doticaj i čije kretnje i govor ona razabiru. Prema tome »valja maloj govoriti u dlan, kako se drugoj djeci govori u uha«, jer »ona posjeduje isti dar prilagođivanja i oponašanja poput svakog normalnog djeteta«. — Ona bi maloj po nekoliko puta u dlan pisala slova iz kojih se sastojalo ime stanovitog predmeta te bi joj ujedno dala taj predmet u ruke, da ga mala svega promotri t. j. opipa. A kako je bila darovita i vanredno spretna u oponašanju to bi ona odmah shvatila što se od nje želi: ona bi ista slova isto tako pisala u dlanove drugih osoba pokazujući na stvar, na koju bi se slova odnosila. Kad se naučila razumjevati i upotrebljavati taj prstovni alfabet prestala je sa raznim mimičkim znakovima sporazumjevanja te je stare pojmove — preostale još iz vremena prije njezine bolesti — kao i novo stečene izražavala pomoću tog prstovnog pisma. Mala je Helen neumorno od jutra do mraka prstom pisala već poznata imena na odnosne predmete i to svakom u dlan, tkogod bi se našao na njezinu putu, ne brineći se da li će je razumjeti ili ne. Niti mala njezina sestrica u kolijevci niti njezin pas i drug u igri Belle nisu bili pošteđeni od takovih izljeva povjerenja. Znala se rasrditi — bila je vrlo kolerične i tvrdoglave naravi — kad je na pr. primjetila nehajnost psa za njezino čaranje i pisanje po njegovoj šapi. — Imenice nisu djetetu zadavale nikakovih poteškoća, a tako niti pridjevi i adverbi

od kojih je neke već od prije poznavala. Sakupivši tako malu riznicu riječi dala joj je učiteljica da čita, to jest, da traži poznate riječi na papiru nanizane sa uzdignutim pismenima. Kad bi naišla na koju poznatu riječ, nije bilo veselju ni kraja ni konca. Predmeti poučavanja bili su sva živa i neživa okolina djeteta. Ta vanredna učiteljica znala je tako razviti interes svoje štićenice te je konačno morala cijeli dan odgovarati da nekako udovolji njezinom interesu i znatiželji. — Neumorna je učiteljica neprestano izmišljala nove stvari kojima bi mogla zabaviti duh svoje gojenice te ga razvijati i potstrekavati na nove podhvate. Iza svladavanja prstovnog alfabeta i čitanja uzdignutih slova (Braillovo pismo) dala joj je da čita koje lako štivo. Nije marila hoće li mala moći baš sve da shvati i razumije, jer joj je bilo glavno, da joj utuvi i da joj se u pameti uvriježe riječi, koje će već zgodimice moći upotrijebiti.

Nakon tri i po mjeseca ovakove poduke mogla je mala Helen olovkom napisati svoje prvo kratko pismo. Ovim posebnim načinom poduke nastavile su učiteljica i učenica te su marljivo kupile i brižno povećavale već stečenu riznicu riječi i pojmova novim riječima i novim pojmovima dajući im sve savršeniji i kompliciraniji oblik i izražaj. Usput su svladavale velike poteškoće u poimanju teških apstraktnih pojmova: religije i Boga, života i smrti — itd. Sakupivši tako poveću mjeru znanja i pojmova, a u posjedu prstovnog alfabeta i sljepačkog pisma, imala je Helen čarobni ključ kojim je mogla otvarati vrata saznanja svega onoga što čini život i svijet. No pored toga ona na reljefnim kartama iz ilovače što ih za nju čini njezina učiteljica prstima pipa doline, bregove i zavojite smjerove rijeka, a razdiobu zemlje na zone i polove uči pomoću končanih niti, drška od narančinog drveta itd. Za računanje nije imala mnogo smisla. Njezinu je učiteljicu stajalo mnogo truda dok ju

je pomoću zrna i slamnatih štapića naučila odbijanju i zbrajanju. Na sličan način uči bilinstvo i životinjstvo. Za jezike je imala naročiti smisao. Pored engleskoga učila je francuski, njemački, latinski i grčki. Dražesna su dva njezina mala pisma (vidi »Pisma moga postajanja«) u kojima u par rečenica istresa svu zalihu svoje francuštine, latinskog i grčkog jezika.

Dvije i tričetvrt godine nakon početka njezinog odgoja nastupa drugi veliki momenat u njezinom životu: počela je učiti govoriti! Na taj pokus gledala je njezina učiteljica vrlo skeptički. Mnogo napora i muke, mnogo samosvladavanja i izdržljivosti tražilo je to učenje govora, ali je bilo okrunjeno uspjehom. Ona je prestala biti nijema! (kraj nepromjenjene gluhoće). Ona sada »govori ustima i svakom je nakon kratkog vremena njezin govor razumljiv. Njezin glas nije normalan, ali nije drugčiji nego u nekoga, tko govori jednim vrlo stranim naglaskom«. Ovako o njezinom glasu izvještava Nella Braddy te ujedno primjećuje, da je Helen Keller u Americi jedina gluhonijema, koja je naučila govoriti. — Stekavši potrebno znanje stupila je 1896. u žensku gimnaziju u Cambridgu, gdje je također morala svladavati razne zapreke da uzmogne držati korak sa ostalim učenicama. I tu je kaošto i na svakom koraku kasnijeg života bila uz nju njezina učiteljica koja je posredovala između učitelja i svoje štićenice. Prebrodivši sretno sve poteškoće ona je godine 1899. svršila žensku gimnaziju cum laude i položila sa uspjehom prijamni ispit za Radcliffe College.

Po uspješnom svršetku univerzitetskih nauka posvetila se javnom radu za dobrobit slijepih i gluhonijemih, za radništvo i za socijalni položaj žene. Usput je nastavila sa literarnim radom, koji zapravo seže u vrijeme njezinih prvih poduka. Prvi počeci glavnog njezinog djela »Povijest mog života« nastali su kao zadaci na

satovima engleskog jezika. To je opsežno i detaljno opisivanje svih događaja od časa njezinih prvih zapažanja do polaska njezinih univerzitetskih nauka. U toj knjizi možemo pratiti postepeni razvoj malenog i bijednog stvorenja tjelesno maćuhinski, a duševno nadprosječno nadarenog, koje se harmonički razvilo, a svojim je intelektom i etikom nadmašilo organski normalno razvijena bića. — Analogna su »Pisma moga postajanja«, gdje se kronološkim redom nižu njezina pisma od prvog kratkog pisamca, — koje sadrži nekoliko čisto prostih agramatičkih rečenica, — pa sve do završnog pisma, koje je savršeno po obliku i stilu i koje odaje jedno definitivno izgrađeno biće rijetke kulture i znanja.

U idiličkom seoskom životu kuda se povukla neposredno iza promocije, a pod uplivom Emersonovih djela nastale su dvije malene knjižice, — dva eseja— : »Optimizam«, i »The World I live In« (Moj svijet). — Ovom potonjem eseju srodna je »Out of the Dark« (Tmina) — hvalospjev rukama: »Kad bih ja bila stvorila čovjeka, zacijelo bi mozak i dušu stavila u vrške njegovih prstiju«. — U istom razdoblju nastaje »The song of the stone wall«.

Naročito je zanimiv njezin prikaz »Kako sam postala socijaliskinjom«. Tu ona zauzima konkretno stanovište prema aktuelnim pitanjima socijalnog života. Bijeda i mukotrpan život radne klase osobito joj leži na srcu. Ona se svagdje zalaže za radni narod, gdje joj se prilika pruža: kod svojih bogatih prijatelja, koji prijekim okom gledaju na tu njezinu simpatiju te sa nezadovoljstvom i negodovanjem slušaju o skupštinama na kojima ona ustaje protiv njihovih kapitala. Istina je, ona se katkad služi tim kapitalom, ali nikad u lične nego uvijek u dobrotvorne svrhe. Svoje honorare za razne članke poklanja radnicima i drugima koji su potrebni pomoći. Još i danas stizava na gomile raznih molbenica za materijalnu

pripomoć, kako to izvještava njezina tajnica. Drži skupštine po mnogim gradovima svoje domovine, na kojima diže glas za poboljšanje socijalnog položaja radnika, za osnivanje i usavršavanje zavoda za slijepe i gluhonijeme, za koje — kraj velikog interesa za opću socijalnu bijedu — najviše radi. Sav prihod njemačkih prijevoda njezinih djela trajno ide u prilog slijepaca i gluhonijemih u Njemačkoj.

Napokon nam valja spomenuti drugi dio njezine autobiografije »Midstream« (»U bujici života«) koja sadrži opširan opis njezinog nemirnog i napornog života za i poslije rata, koji je i nju uvukao u svoj vrtlog. Tu čitamo kako diže protest protiv uništavanja ljudi i kako oštro kritikuje one koji su rat izazvali kao i one koji su ga mogli pa ga nisu spriječili radi svoje mlitavosti. Tu ona nadalje prikazuje razne velike ličnosti i ljude, koje broji među svoje prijatelje. Među njima je na prvom mjestu njezin najstariji i najbolji prijatelj dr. Graham Bell, koji joj je poslao jedinstvenu učiteljicu gospođicu Sullivan, zatim Mark Twain, Rabindranath Tagore, Edison, Ford i mnogi drugi. Vidimo je također na podijima raznih kazališta, varijeteja i cirkusa, gdje je nastupala da zaradi potrebna materijalna sredstva za se i za svoju učiteljicu. — Za vrijeme svog boravka u Hollywoodu došla je u kontakt sa mnogim znamenitim glumcima: Charlie Chaplinom, Douglas Fairbanksom, Marie Pickfordovom itd. — Zamašnim događajima ruske revolucije posvećuje naročito poglavlje.

Naporan fizički i duševni rad kroz mnogo godina uzrokovaše da se povukla iz javnog života te živi povučeno na Long-Islandu u Newyorku sa svojom prijateljicom i učiteljicom gospođom Macy-Sullivan, svojom tajnicom i svojom danskom dogom »Sieglind«.

Margita Vranešić.

NUTARNJI OPTIMIZAM.

Kad bi nam bilo dano da po vlastitom nahođenju izaberemo i odredimo prilike, u kojima bi nam prijalo živjeti, i kad bi se kod naših pothvata ispunila svaka naša želja, onda bi, mislim, svi ljudi bili optimisti. Sigurno je da većina ljudi smatra sreću jedinim ciljem svih zemaljskih napora, i težnja — biti sretnim, u jednakoj mjeri ispunjava i oživljuje filozofa, kralja i siromaha. Svejedno je da li je netko duševno slabo, osrednje ili visoko nadaren, jer svatko osjeća da je zahtjev za srećom njegovo neosporivo pravo.

Značajno je promatrati kako su različite ljudske predodžbe o sreći, i na kako neobičnim mjestima ljudi traže taj praizvor života. Mnogi tu sreću nalaze u nagomilavanju bogatstva, mnogi u ponosnom osjećaju moći, a drugi u djelima umjetnosti i literature. Rijetki su koji ju vide u istraživanju svoje vlastite duše ili u težnji za istinom i saznanjem.

Većina ljudi mjeri svoju sreću po tjelesnoj prijatnosti i materijalnom posjedu. Kako li oni bivaju sretni kad postignu bilo koji vidljivi cilj, koga su si sami postavili i za njim krenuli! A ako promaše taj cilj i takovo stanje sreće, kakvog li nezadovoljstva i nevolje! Kad bi se sreća mjerila materijalnim mjerama, onda bi ja — koja niti vidim niti čujem — imala dovoljno razloga da lamajući rukama sjedim u zakutku i da naričem. No jer sam sretna unatoč svojih tjelesnih manjaka, i jer je taj osjećaj sreće u meni tako dubok i jak te pretstavlja

pravu ispovjest vjere, tako temeljit te postaje filozofijom moga života: — ukratko, jer sam ja uz tako teške uvjete optimiskinja, to je moje svjedočanstvo i vjerovanje u optimizam zaslužilo da bude saslušano. To je drugim riječima tako kao da bi se sastali grešnici te počeli slaviti dobrotu Božanstva, a eto se diže jedna žena, od prirode maćuhinski nadarena, da vedrinom svoga uvjerenja svjedoči o ljepoti i dobroti života.

Nekada sam ja poznavala ponore u kojima nije bilo nade, i gdje je sve bilo obavito tamom, ali je nadošla ljubav i oslobodila mi dušu. Nekada sam poznavala samo noć i samrtnu tišinu, sad poznajem nadu i veselje. Nekada sam se uništavala bjesneći protiv zidova koji su me zatvarali, a sada sam radosna u uvjerenju da mogu misliti, raditi, i postignuti nebesa. Moj je život bio bez prošlosti i bez budućnosti, jedna smrt, »jedno sa čežnjom traženo prestajanje«, kako bi se izrazio pesimista. No na moju ruku je pala jedna riječca iz prstiju jedne druge žene, i ispunila dosadanju prazninu, a srce je moje počelo udarati snažnije od težnje za životom. Noć je pobjegla pred danom, a ljubav i nada provrela je u obliku žestoke težnje za saznanjem. Može li onaj tko je utekao iz takovog zatočenja i koga je jednom prožela slast slobode, biti pesimistom?

Moje prvo iskustvo bilo je skok iz zla u dobrotu. Da se ne znam koliko trudim, ne bi mogla pobliže prikazati taj skok iz duboke tame, jer je nagon prema naprijed jedno naglo gibanje, koje iznenada započinje u onom prvom trenutku oslobođenja i skoka u svjetlost. Prva riječca koju sam sa razumijevanjem upotrijebila, naučila me živjeti, misliti i nadati se, a tmina me nije više mogla obuhvatiti, jer sam spazila obalu, te sam mogla živjeti u nadi da ću dostići kopno.

Zato moj optimizam nije nikakvo sentimentalno i neosnovano zadovoljstvo. Jedan pjesnik se je nekoć

izrazio da bi ja morala biti sretna, jer da ne vidim gole i hladne stvarnosti, nego da živim sa svojim lijepim snovima. Istina je, ja živim u jednom lijepom snu, ali je taj san stvarnost i sadašnjost, koja nije hladna, nego je topla, koja nije gola, već odjevena u tisuću blagoslova. Ono zlo o kojem je pjesnik mislio da bi imalo pretstavljati jednu strahovitu varku, upravo je potrebno da bi se radost mogla shvatiti sa punim razumijevanjem. Samo u dodiru sa zlim i na putu oprečnosti ja sam naučila osjećati veličanstvo istine, ljubav i dobrotu.

Pogrešno je kad neko neprestano promatra dobrotu. a na zlo se ne obazire, jer to zanemarivanje zla dovodi ljude u propast. Postoji opasni optimizam nezapažanja i mlakosti. Nikako nije dovoljno izjaviti da je dvadeseto stoljeće najbolji vijek u povijesti čovječanstva, te uteći od zemaljskih zala u nebeske sanje o dobroti. Mnogi su dobri, korisni, i zadovoljni ljudi promatrali svoju okolinu i vidjeli su da je sve oko njih dobro, a ipak je istovremeno na milijone njihovih bližnjih bilo izgubljeno, i prodano poput živine! Bez sumnje je bilo mnogo optimista koji su živjeli u blagostanju, te su si dopustili da u Wilberforce-u[1] vide jedno neudobno brundalo kad se on dao svom silom i snagom na oslobađanje robova. Tako dugo dok postoje tolike nepravice koje glasno viču i traže pomoći, ja gojim nepovjerenje prema prenaglom optimizmu jedne zemlje,[1a] koja viče: »Hura, kod nas je sve u najljepšem redu! Mi smo prvi narod na svijetu!« To je pogrešni optimizam, jer optimizam koji se ne osvrće na tamne strane života, nije nego kuća sazidana na pijesku. Čovjek mora najprije razumjeti zlo, i upoznati žalost — a istom onda označiti sebe optimistom, te

[1] William Wilberforce, (Viljem Vilberfors), engleski filantrop i političar, živio od 1759—1833, živo je radio protiv trgovine sa crnačkim robljem i za oslobodjenje robova uopće.
[1a] Engleska.

slobodno očekivati da i drugi priznaju njegovo unutarnje uvjerenje.

Ja znam što je zlo. Borila sam se s njime, i neko sam vrijeme osjećala kako se pod njegovim utjecajem moj život koči i ukrućuje. Zato govorim iz iskustva kad tvrdim da zlo nema loših posljedica, nego da je ono samo jedna vrsta duševne gimnastike. Upravo zato jer sam sa zlom bila u doticaju, postala sam još istinskija i uvjerenija optimiskinja. Mogu da kažem iz punog osvjedočenja da borba, koju zlo čini potrebnom, može postati blagoslovom. Ona nas čini jakim, strpljivim i korisnim značajevima. Ona nas uvodi u najtanje bivstvo stvari, te nas uči da svijet, koliko god je pun nevolja, isto tako obiluje sredstvima da te nevolje svladamo. Moj optimizam se dakle ne osniva na odricanju zla, nego na vedroj vjeri u pobjedu dobrote, te na čvrstoj volji: da uvijek sarađujem sa dobrotom, kako bi ona u svijetu sve više i više pobjeđivala. Ja nastojim da ojačam snage dane mi od Boga, to jest, da u svemu i u svakom gledam najbolje i da to najbolje učinim dijelom svog vlastitog života. Svijet je doista posijan dobrotom, no ako ne unesem u praktični život vedrinu svojih pogleda, i njome ne posijem vlastitu njivu, neću požeti niti zrnce dobrote.

Prema tome se moj optimizam osniva na dva svijeta: na mom vlastitom, i na onom koji me okružuje. Ja tražim od svijeta da bude plemenit, i eto on sluša i postaje. Ja taj svijet proglasujem dobrim, i eto se činjenice ređaju tako te neobičnom snagom dokazuju istinu moga mišljenja. Ja otvaram dobroti vrata svoje duše, a budno ih zatvaram pred zlom. Na tome upravo i počiva snaga toga moga lijepog i načelnog uvjerenja, ono je samo po sebi zaštitni bedem protiv neprijateljskih utjecaja. Nikada me otsutnost dobrote ne čini malodušnom, i nikakova protivna mišljenja ne mogu me odvratiti od moga osvjedočenja, niti me učiniti čovjekom bez nade. Sumnje i

nepovjerenje nisu nego strašila bojažljive mašte, a njih će pobijediti stalnost srca, i pregaziti veličina duha.

Ja sam na svršetku svojih studija, te gledam naprijed sa srcem koje je puno ponosnih nada, pa bilo kakav rad i zanimanje mene čekalo u budućnosti. Moj udio u poslovanju svijeta može doduše biti samo skučen i ograničen, no činjenica da ću uopće moći raditi, čini ga dragocjenim. Očito je da je želja i volja za radom već sama po sebi optimizam.

Carlyle[2] je već prije dva naraštaja propovijedao svijetu svoje evanđelje rada. Onima koji su sanjarili o revoluciji, koji su gradili blaženstva i kule u zraku, te postali pesimisti kad su sigurne oluje otpuhale njihove zračne tvorbe; svima neplodnim licima poput Endymiona, Alastora i Werthera: taj je škotski seljak — također čovjek sanja, ali niknuo iz tvrdog stvarnoga života — doviknuo glasno svoju vjeru u značenje i vrijednost rada: »Nemojte da dulje budete gomila, budite svijet! Stvarajte, Stvarajte! Pa makar da stvorite najzadnji i najmanji odlomak jedne cjeline, stvarajte ga u ime Božje! Jer je ta sposobnost ono najviše što nosite u sebi, dakle ne mirujte! Naprijed! Naprijed! Štogod činite, činite naporom svekolike svoje snage! Djelujte dok ima dana, jer će se spustiti noć, gdje nitko ne bude mogao raditi!«

Na različne se načine tvrdilo kako je Carlyle nastojao da odvrati ljude od krute stvarnosti, i to tako da u teškom radu i naporu, sa pogledom uprtim k zemlji, zaborave svoj jad i nevolju. To nije bila Carlyle-ova namjera, jer eto on doziva: »Luđače, ideal leži u tebi samome — i zapreka leži u tebi samome! Iznesi ideal u

[2] Carlyle (Karlajl), engleski spisatelj, historičar i filozof, živio od 1795. do 1881., naročito slavan po svojoj Povijesti francuske revolucije, koju je u hrvatski jezik preveo liječnik d-r Nikola Karlić.

stvarnost, koja je bijedna i jadna! Živi, misli, vjeruj i budi slobodan!« — Jasno je što je on time htio naglasiti: da se radom i stvaranjem novih dobara podiže život iz meteža, da rad od pojedinca stvara svijet i harmoniju, i da je harmonija optimizam.

Ja također mogu da djelujem, a jer toliko volim raditi glavom i rukama, ja sam optimiskinja. Stalno sam držala da bi me nešto moglo spriječiti u mojoj težnji da učinim korisna djela. No ja sam ubrzo shvatila da su doduše rijetki putevi na kojima mogu biti od koristi, ali da je posao koji se preda mnom otvara, beskonačan. Moguće je da u vinogradu bogalj bude najvedrijim radnikom; njega doduše drugi prestižu, ali ipak svake godine i za njega na suncu dozrijevaju puni grozdovi. Darwin nije bio kadar da radi na dušak više od pola sata, pa je ipak u mnogim polusatima marljivosti dao temelj jednoj novoj filozofiji. Ja bi od srca rado izvršila neki veliki i plemeniti zadatak, no smatram svojom jednako plemenitom dužnošću i radošću da sa niskim zadacima postupam tako kao da su uzvišeni. Stalno mi je na pameti kako bi najbolje mogla udovoljiti zahtjevima svakidašnjeg života, a veselim se kod pomisli da drugi mogu izvršiti ono, što je meni uskraćeno. Povjesničar Green[3] kaže da svijet ne napreduje samo po snažnim djelima svojih junaka, nego i po udruženim malim poticajima svakog poštenog radnika. Sama ta misao već mi je dovoljna da me vodi tamom i širinom svijeta. Radujem se dobru što ga drugi čine, jer mi njihov rad jamči da će istina i dobrota biti osigurane i bez moga sudjelovanja.

Ja se pouzdajem, i ništa, štogod se dogodilo, ne može poremetiti moga pouzdanja. Ja vjerujem u dobrotu

[3] Green John Richard (Grin Đon Ričard), engleski povjesničar, živio od 12. XII. 1837. — 7. III. 1883.

sile koju svi mi častimo kao najvišu — u poredak, u sudbinu, u duh svemira, u prirodu i Boga. Ja prepoznajem tu silu u suncu, pod čijim uplivom sve raste i koje podržava život. Ja sam se sprijateljila sa tom nerazjašnjivom silom i posve sam spremna da radosno i hrabro podnesem svaku sudbinu kojom bi me nebesa nadarila. To je moje mišljenje o optimizmu.

IZVANJI OPTIMIZAM.

Optimizam je dakle moje čvrsto unutarnje uvjerenje. Niti onda kad bacim poglede u život koji me okružuje, ja ne nalazim nikakovih protivurječja, jer i izvanji život opravdava moje optimističko gledanje. Čitavo vrijeme koje sam provela na visokim školama, i čitav moj studij bio je posvećen neprekidnom otkrivanju dobrote. U literaturi, u filozofiji, u religiji i u povijesti naišla sam na temeljita svjedočanstva svoga vjerovanja.

Filozofija je velikim pismenima napisana povijest jedne gluhe i slijepe osobe. Od Sokrata preko Platona i Berkeleya[4] sve do Kanta označuje filozofija napore i težnju ljudskog duha da se oslobodi tereta materijalnoga svijeta, i da odleti u svemir čiste zamisli. Za čovjeka gluha i nijema treba da Platonova zamisao svijeta ima neko posebno značenje i privlačivu snagu, jer stvari koje vi vidite, čujete i osjećate — nisu posljednja i konačna stvarnost, nego samo nesavršene pojave zamisli, načela i duha. Zamisao je istina, a sve ostalo je varka.

Kad je već tomu tako, onda moja okolina, koja ima sva osjetila neokrnjena ne poznaje nikakovu stvarnost koja se ne bi isto tako nalazila na tlu mojega saznanja. Filozofija prva daje duhu da vidi istinu, nosi nas u

[4] G. Berkeley (Berkli), irski biskup, velik filozof spiritualističkoga smjera, živio od 1684. do 1753. godine.

*

predjele u kojima se ja, slijepo čeljade, ne razlikujem od vas koji gledate. Berkeley me je naučio da vaše oči primaju obrnutu sliku predmeta, i da ta slika bude u vašem mozgu naknadno i potsvijesno ispravljena; otada sam počela slutiti da oko nije nikakav posve pouzdani instrument, osjetila sam se kao čovjek koji je postavljen sa drugim ljudima na istu stepenicu, i veselila sam se, ne možda radi toga što ostalim ljudima njihova osjetila tako malo koriste, nego zato što u Božjem vječitom svijetu srce i duša imaju glavni zadatak. Učinilo mi se kao da je Platonova filozofija napisana baš radi moje osobite utjehe, a možda sam se sa takovim shvaćanjem i nehotice približila nekim modernim filozofima koji svakako misle da sam ja zato stvorena da budem školski primjer za njihovu poduku. Slab je doduše glas moga vlastitog iskustva, no on se ipak, iako u malenoj mjeri, slaže sa filozofskom tvrdnjom da je dobrota jedini svijet, a taj svijet da je duhovni svijet. Taj svijet je jedna vasiona gdje poredak pretstavlja jedino pravilo, gdje neuništiva zakonitost drži pojedine čėsti na okupu, gdje je nered isto što i neopstojanje, gdje je zlo — kako je to tvrdio sv. Augustin — samo varka, dakle ništa.

Za mene značenje filozofije ne postoji samo u njezinim istinama, nego također u blaženoj povučenosti njezinih velikih učitelja. Oni su rijetko kada bili od ovoga svijeta, štaviše i onda kad su se kao Platon i Leibnitz kretali po svjetskim salonima. Oni su bili gluhi za buku života, i slijepi za njegove naklonosti i razonode. Osamljeni kako su bili, oni nisu boravili u tami, oni su naučili da sve nalaze u sebi samima, pa ako bi čega pomanjkalo u njihovoj nutrinji — oni su vjerovali da će istinu gledati licem u lice onda kad napuste zemlju, i kada postanu dionici Božanske mudrosti. Veliki mističari živjeli su osamljeni, gluhi i slijepi, ali — u Bogu.

Ja razumijem kako je Spinozi bilo moguće da mirno zaspi i da ostane sretan onda kad je bio izopćen, siromašan i prezren, te u jednakoj mjeri sumnjičen od židova i kršćana. Ne govorim to zato što bi moguće dobrostivo čovječanstvo bilo ikada na isti način sa mnom postupalo, nego zbog toga što njegova povučenost od ćutilnih radosti ovoga svijeta nešto sliči mojoj osamljenosti. On je ljubio dobrotu radi dobrote same. Poput mnogih drugih velikih duhova on je očuvao svoje mjesto u svijetu sa pouzdanjem djeteta, koje vjeruje da jedna viša sila djeluje preko njega i upravlja njegovim bistvovanjem. On je bio također obuzet onim bezuslovnim pouzdanjem kakovo je i moje. Uopće mi se čini da bi duboki i uzvišeni optimizam morao potjecati iz čvrstog vjerovanja u prisutnost Božju u svakom pojedincu; iz vjerovanja u Boga koji nije daleki i nepristupačni vladalac svemira, nego je svakom od nas vrlo bliz; koji nije nazočan samo na zemlji, u vodi i na nebesima, nego također u svakom čistom i plemenitom porivu našega srca; koji je »početak i središte svih misli i njihova jedina točka smirenja«.

Filozofija me dakle uči da vidimo tek sjene, da je naše saznanje samo djelomično, i da su sve stvari podvrgnute neprekidnoj mijeni, ali da duh, nepobjedivi duh, obuhvaća svu istinu, obavija vasionu onakvom kakva ona jest, pretvara sjene u stvarnosti, i čini da nam bučni prevrati izgledaju kao hipovi unutar vječne šutnje, ili kao kratke stanice na beskonačnoj pruzi usavršavanja, a zlo samo kao »stajalište na putu za dobrotom«. Premda ja svojom rukom zaokružujem samo maleni dio vasione, ipak svojim duhom vidim cjelinu, a moja sposobnost mišljenja može da razabere blagoslovene zakone koji upravljaju tom cjelinom. Zbog pouzdanja i vjere koju mi ulijeva takovo shvaćanje, ja sigurno počivam u svome životu kao u nekoj sudbi,

zaštićena protiv umišljenih sumnja i strahova. Zaista su blagosloveni oni koji ne vide, a ipak vjeruju.

Svi veliki svjetski filozofi ljubili su Boga i vjerovali su u unutarnju dobrotu ljudi. Poznavati povijest filozofije znači saznati da su najistaknutiji mislioci svih vremena i proroci različnih plemena i naroda bili optimisti.

Filozofija je povijest duhovnog života čovječanstva. Izvan okvira filozofije nalazi se veliko mnoštvo događaja, i njih mi zapravo zovemo poviješću. Kad promatram tu gomilu događaja, ja vidim kako ona poprima oblik i naličje u smislu puteva Božjih. Povijest čovječanstva jest povijest napretka. Ja vidim čudesno suglasje i u nutarnjem i u vanjskom svijetu, jednu slavnu stvarnost, koja svjedoči o vezi čovječjega sa božanskim, ja vidim filozofsku nauku — ponavljanu u činjenicama i događajima. U svakom dijelku koji sastavlja povijest čovječanstva, stoji duh dobrote i tekar po njemu sve dobiva svoj ispravni smisao.

Ja vidim divljaka prethistorijskih vremena kako bježi pred silama prirode koje nije znao sebi podrediti, i kako nastoji ublažiti i umiriti nadnaravna bića, koja dakako nisu nego tvorbe njegovog praznovjernog straha. Kad se je s vremenom promijenila njegova mašta, ja ga vidim oslobođena od utvara i civilizovanog; on više ne obožava strahotna božanstva neznanja. Nevolja ga naučila da postavi krov nad glavom, da brani svoj život i dom, a povrh svoje društvene zajednice sagradio je hram da iskazuje počast vedrim bogovima svijetla i pjesme. Trpljenje ga naučilo pravednosti, a u borbi sa bližnjim naučio je razliku između pravde i nepravde, te je postao moralnim bićem. Na tome stepenu već se pojavljuje genij grčke starine.

Ali Grčka nije bila savršena. Njezini pjesnički i vjerski ideali stajali su daleko iznad njezinog prakti-

čnog života: zato je ona i morala nestati, ali su njezini ideali dalje živjeli, te oplođivali i oplemenjivali vremena koja su nadolazila.

I Rim je svijetu ostavio bogatu baštinu. Kroz klance jadikovce historijskog razvoja održali su se njegovi zakoni i njegova uređena uprava, očuvani u dugim epohama kao uzvišeni primjeri. Ali kad je strogi i jednostavni značaj njegova naroda prestao da bude srž i živac njegove civilizacije — propao je Rim.

A tada su došli novi narodi sa sjevera, i stvorili jednu trajnu društvenu organizaciju. Temelj grčkog i rimskog društva bio je rob, gurnut u položaj onih bijednika što su »na polju i u radionicama radili poput upregnutih konja, koji koracaju mirnije kad su slijepi«. Osnovu novog društva sačinjavao je slobodnjak, koji je vodio borbe, orao zemlju i sudio, te je njegovo značenje raslo iz dana u dan. On je, izdignut iz stanja primarne plemenske srodnosti, obrazovao duh nezavisnosti i samopouzdanja, koga nije mogla uništiti nikakova zapreka. Povijest postepenog uspona čovječanstva iz divljaštva preko barbarstva i samovlade do civilizacije — utjelovljuje u sebi duh optimizma. Od prvoga časa kad su u Evropi nastupili novi narodi, bila je ona svakog stoljeća sve bolja i bolja, dok konačno razvoj čovječanstva nije zahtijevao i doveo do Amerike.

Tolstoj je izrekao da je Amerika, koja je nekoć pretstavljala nadu svijeta, sapeta verigama mamona. No Tolstoj i ostali Evropljani moraju da se dadu o toj velikoj i slobodnoj zemlji bolje podučiti prije nego budu mogli razumjeti silne građanske borbe koje se odigravaju u Americi, a kojima nema primjera. Amerika se je postavila pred zadaću da asimilira sve strance. koji se iz svih zemalja zgrnuše na njezino tlo, i da ih slije u jedan narod sa jedinstvenim nacionalnim duhom. Mi svakako imamo pravo da od kritičara zahtije-

vamo strpljivost, tako dugo dok Sjedinjene države ne pokažu da li im je moguće da iz svih naroda zemlje stvore jedinstveni narod. Londonske nacionalne ekonome uznemiruje onih nepunih pet stotina hiljada stranaca — kraj vlastitog pučanstva od šest milijona duša, te ozbiljno raspravljaju o opasnosti velikog broja stranaca. No kakvo je njihovo pitanje prema pitanju New-Yorka, koji broji blizu milijon i petstotina hiljada stranaca kraj tri i pol milijona svojih stanovnika? Promislite samo da je svaki treći stanovnik naše metropole stranac! Sama ta brojka dovoljna je, da se izmjeri veličina Amerike.

Istina je, Amerika se u obilnoj mjeri posvetila rešavanju materijalnih pitanja. Ona je oplodila zemlju, otvorila je rudokope, natopila je pustinje, ispreplela kopno mrežom tračnica i odgajala svoje ljude, kako bi vještinu svakog pojedinca mogla staviti u službu svačijih potreba. Amerika pretvara bogatstvo svoje industrije u obrazovanost svojih radnika, tako da nesposobni ne nalaze mjesta u američkom životu, i da svatko dušom i tijelom služi zajedničkoj stvari.

Amerika može kraj svih tih nastojanja ipak biti sebičnom, ona je možda još i danas poklonikom mamona. No Amerika pretstavlja isto tako domovinu ljubavi za bližnjega kao što i domovinu trgovine. U bujici prometa, ruku o ruku sa bučnim tvornicama i do neba visokim trgovačkim zgradama, mogu se vidjeti škole, knjižnice, bolnice, parkovi — sve sama djela socijalne skrbi, koja ne predstavljaju ništa drugo nego bogatstvo preobraženo u neprolazne ideje. Ne smije se nikada pustiti s vida što je Amerika već učinila da olakša nevolje i da nesretnike učini korisnim članovima društva. Učinila je da prsti slijepaca progledaju, da usne nijemih progovore, i da oživi tupi duh slaboumnika, pa neka mi sada netko kaže da ona služi isključivo mamonu! Tko je

kadar da izmjeri sve saosjećanje, vještinu i razumnost, kojom ona izilazi u susret svima onima koji joj prilaze, i kojom smanjuje bujicu siromaštva, nevolje i zapuštenosti, koja svake godine iz svih krajeva i naroda svijeta provaljuje na njezina vrata!

Kad si predočim sve te činjenice, dolazim unatoč Tolstoja i ostalih teoretičara do saznanja, da je ipak divota biti američkim građaninom. U Americi optimista nailazi na obilje razloga da se pouzda u sadašnjost, i da vjeruje u budućnost, a to pouzdanje i vjeru trebalo bi zaista proširiti na sve velike narode Zemlje.

Ako današnje vrijeme usporedimo sa prošlošću, onda nam moderna statistika daje dovoljno opravdanja za sveljudski optimizam, koji je ispunjen pouzdanjem i koji zauzima sve veće razmjere. Ispod sumnja, nemira i materijalizama, koji nas još sapinju, tinja i gori u najboljim životima svijeta jedna nepokolebiva vjera. Kad čovjek sluša pesimiste, mogao bi pomisliti da je civilizacija u srednjem vijeku dosegla svoj vrhunac, i da od onda nije niti koraka napredovala: pesimista naime nije shvatio da se napredak evolucije ne smije smatrati — maršom bez prekida.

Katkad na dohvatu cilja, katkad natrag bačen,
Svijet neprekidno sili naprijed.

Nedavno sam čitala spomenicu jednog čovjeka čije je znanje vrlo opsežno, i čiji podaci i sudovi zaslužuju pažnju. U njoj nailazim na množinu razloga koji dokazuju napredak.

U zadnjih deset godina smanjio se broj zločina, iako današnje listine bilježe veći niz prestupaka. To je upravo zato što su naše statistike savršenije i točnije od statistika prošlih vremena. Osim toga ti popisi sadrže mnogo prestupaka koje pred pola stoljeća nitko nije smatrao prestupcima. To eto dokazuje da je savjest naroda osjetljivija nego ikada ranije.

Naš pojam o zločinu je profinjeniji, a kazne su postale čovječnije i uviđavnije. Nekadanja strast osvećivanja je u širokim krugovima nestala. Ne veli se više: »Oko za oko, zub za zub« — a sa zločincem se postupa kao sa bolesnikom. Njega se ne zatvara više samo radi kazne, nego zato jer pretstavlja društvenu opasnost. U tamnici zatočen biva on njegovan blagošću i oprezom, kako bi mu duša bila izliječena od bolesti, a on nanovo postao sposobnim za društveni život i za saradnju na velikom društvenom poslu.

Dalji znak probuđene i prosvijetljene savjesti čovječanstva pretstavlja nastojanje da se radni narod opskrbi boljim stanovima. Da li je komu pred sto godina došlo na pamet da povede brigu o tome da li su stanovi siromaha zdravi, praktični ili suncem obasjani? Neka ne bude zaboravljeno da su u »dobrim starim vremenima« kolera i tifus pustošili čitave krajeve, i da se kuga banila u velegradovima Evrope!

Radni slojevi našega naroda nemaju samo bolje kuće i radionice, nego i poslodavci priznavaju pravo radnika da zaradi više od onoga što mu je potrebno za goli život. Kraj nejasnosti i žurbe naših modernih nastojanja mi tek mutno raspoznajemo principe koji leže u osnovi socijalnih borba. No u priznavanju prava svakog čovjeka na život, na slobodu i težnju za srećom, u onom duhu pomirbe o kome je sanjao Burke[5], u sklonosti jakih da čine ustupke slabima u uvjerenju da su prava poduzetnika ograničena pravima namještenika: u svemu tomu mi optimisti vidimo znak našega vremena.

Ima još jedno pravo koje je država priznala svakomu čovjeku, a to je pravo na odgoj i obrazovanje. U civiliziranim krajevima Evrope i u Americi ima svaki grad i

[5] E. Burke (Berk), slavni engleski pisac, političar i državnik, parlamentarni govornik, živio od 1730. do 1797.

svako selo svoje škole; nema više nikakove povlaštene klase koja bi jedina imala pristup do znanosti, jer se i djeci najsiromašnijeg radnika otvaraju vrata svake škole. Kod civilizovanih naroda biva tupost i neznanje potiskivano općim obrazovanjem.

Obrazovanost se sve više širi i zatvara sve više ljudi u svoje krugove, ona postaje dublja i temeljitija, kako bi mogla saći na dno svih istina. Učenici nisu ograđeni samo grčkim i latinskim jezikom te matematikom, oni proučavaju prirodne nauke koje preokreću snove pjesnika, istine matematičara i nauku nacionalnog ekonoma: u brodove, bolnice i strojeve, koje j e d n u vještu ruku čine sposobnom da obavi rad od tisuću ruku. Danas studenta ne ispituju da li je naučio gramatiku. Radi se o tome da li on pretstavlja samo gramatički automat i suhoparni znanstveni katalog, ili je stekao osobine muževnosti. Njegova je najviša zadaća da nauči kako će rešavati velika javna pitanja, kako će uzdržati svoj duh bodrim i sposobnim za primanje novih misli i novih pogleda na istinu. kako će uspostavljati one više zamisli, koje su u borbi za vanjskim dobrima nestale iz našeg vidokruga, te kako će služiti pravdi među ljudima. On također uči kako se može čovječji rad zamijeniti sa konjskim silama, strojevima i knjigama — ali zamjena za duh praktičnosti, strpljivosti, pravednosti i hrabrosti ne postoji.

Tko može posumnjati u široko rasprostranjenje i visoko savršenstvo odgoja i obrazovanosti kad si samo predoči kako je današnji položaj slijepaca i gluhonijemih posve različit od onoga prije jednog stoljeća? U ono vrijeme bili su oni predmetom praznovjerne samilosti i dijelili su sudbinu najzadnjeg prosjaka. Svatko je njihovo stanje smatrao beznadnim, a takovi izgledi u budućnost još su ih dublje rušili u ponor očaja. Sami su slijepci

ismijali Howe-a[6], kad se pokazao pripravnim da ih uči čitati. Jadan li je i žaljenja vrijedan čovječji duh kad je obuzet predrasudama, i kad upućuje ljude da nemaju očekivati nikakova dobra, i da u svakom pokušaju da se olakša njihova sudbina — vide samo izražaj bolesnog mozga! A današnji preokret? Eto gledajte kako su poput gljiva iz zemlje nikli instituti i obrtne ustanove za slijepce, eto gledajte koliko je gluhonijemih naučilo ne samo čitati i pisati, nego i govoriti. Ne smije se dakle zaboraviti da su pouzdanje i strpljivost doktora Howe-a urodili plodovima u općem društvenom nastojanju da slijepi i gluhi budu poučeni, i tako spremljeni za životnu borbu. Je li vam još čudno da sam, ispunjena nadom i duhom, uzdignuta?

Snošljivost je najviša posljedica odgoja. U prijašnjim vremenima ljudi su se borili i umirali za svoja uvjerenja, ali su morala proteći mnoga stoljeća dok su shvatili jednu drugu vrstu hrabrosti; to jest — da priznaju uvjerenje svojih bližnjih, i njihovo pravo na slobodu savjesti. Tolerancija ili snošljivost je najviši zakon svake zajednice i onaj duhovni činilac koji čuva sve najbolje što se nalazi u mišljenju ljudi. Nijedan gubitak od poplava, nikakav požar, niti uništenje gradova i hramova od neprijateljskih sila prirode — nije čovječanstvo orobilo za toliko plemenitih života i pobuda koliko ih je uništila međusobna nesnošljivost.

Začuđena i rastužena ja se u mislima vraćam na vremena nesnošljivosti i slijepog služenja idolima. Vidim Isusa koga su primili sa prezirom i pogrdom, i na križ ga pribili. Vidim njegove sljedbenike gonjene, mučene i

[6] S. G. Howe (Hau), liječnik, koji je dobrovoljno služio u grčkoj revolucionarnoj vojsci, veliki američki filantrop, ravnatelj zavoda za slijepe, suosnivač zavoda za duševno zaostale. Veliku je pažnju pobudio s uspjelim obrazovanjem slijepe i gluhonijeme djevojke Laure Bridgman.

paljene. Prenosim se također u doba kad su bolji duhovi, koji su ustali protiv sredovjekovnog praznovjerja, bili optuženi kao odmetnici, i zgaženi. Vidim pred sobom djecu Izraela, poruženu i na smrt gonjenu od onih koji ustima ispovijedaju kršćanstvo. Vidim ih tjerane iz mjesta u mjesto, iz zemlje u zemlju, vidim ih optužene poput izdajnika, bičevane i izrugane, kad su u bolovima mučenja ispovijedali svoju vjeru koju su čuvali sa divnom postojanošću. Ta ista bigotnost koja je gonila Židove, survala se poput tigra na nepravovjerne kršćane, te je protjerala Albigenze[7] i miroljubive Walize[8], »čije kosti blijede na surim brdima«. No ja također vidim kako se polagano rastvaraju oblaci, i razabirem prve krikove gnjeva protiv lažne pobožnosti: na inkvizitora je pala preprečujuća ruka tolerancije, a humanista je progonjenima objavio poruku mira. Umjesto poklika: »Spalite krivovjerce!« počinju ljudi sa dubokim smislom proučavati ljudsku dušu, a u njihova srca ulazi strahopoštovanje pred onim što se ne može vidjeti.

Misao bratstva među ljudima ponovno sviće, i to u daleko širem značenju od uske povezanosti pripadnika jedne sekte ili jedne konfesije, a mislioci velike duše poput Lessinga traže od čovječanstva razjašnjenje i odgovor na pitanje što je Bogu ugodnije: mržnja protivničkih religija i borba sve do noževa, ili nježna harmonija i međusobno pomaganje. Stare predrasude čovjeka prema čovjeku postaju manjima, i uzmiču pred sjajem novog velikodušnog osjećanja koje ljude ne žrtvuje formi, niti im želi oteti ni zadovoljstvo ni snagu koju na-

[7] Albigenzi, prozvani tako po mjestu i kraju u Francuskoj, kasnije ime za južnofrancuske heretičke općine; naročito poznati strašnim ratovima koji su protiv njih povedeni g. 1208.

[8] Walizi, herezija osnovana pod kraj 12. stoljeća; odlikovala se čistoćom života; bili su na sve strane gonjeni, a u 16. stoljeću doživljeli sličnu sudbinu kao i Albigenzi; danas ih još ima u nekim alpskim dolinama; vrlo su vrijedni ljudi.

laze u svojoj vlastitoj religiji. Otpadništvo i krivovjerstvo jednoga vijeka postaje u idućem vijeku priznatim vjerovanjem. Snošljivost je dakle pripremila mjesto osjećaju bratstva među iskrenim ljudima sviju vjera i mišljenja.

Tako me eto razmatranje našega vremena dovodi do osjećaja radosti što sam građanka svijeta, a kad pogledam svoju domovinu, vidim da je biti Amerikancem isto što i biti optimistom. Poznajem doduše nesretne i nepravedne događaje koji su se pod našom zastavom odigrali na Filipinima, no ja sam mišljenja da u slučajnostima politike kadikad niti najbolje namjere naroda ne dolaze do izraza. U povijesti Julija Cezara ja čitam da je u vrijeme građanskih ratova bilo na milijone miroljubivih pastira i radnika koji su tako dugo radili dok je išlo, a kad su se približile vojske, što su ih nekolicina vodili, oni su bježali i čekali dok nije minula opasnost, a onda su se ponovno vraćali i strpljivo izravnali nanesene štete. Narodi su dakle strpljivi i pošteni, a njihove vođe posrću i luduju. Raduje me što vidim u svijetu i u svojoj domovini jedan novi i bolji patriotizam od onoga koji postavlja busiju protiv života svoga neprijatelja. Taj je patriotizam viši od patriotizma bojnih poljana, jer potiče tisuće i tisuće ljudi da stave svoj život u službu društvenoga napretka, a svaki život koji je zato žrtvovan, nas pomiče barem za korak bliže onome vremenu gdje više žitna polja ne će biti razbojišta.

PRAKTIČNI OPTIMIZAM.

Svaki je pogled na život stavljen na kušnju, kad ima da se praktički izrazi. Ako je istina da optimizam pokreće svijet naprijed, a da ga pesimizam zadržava na putu napretka, onda je opasno širiti pesimističku filozofiju. Netko tko drži da u svijetu ima više boli nego

veselja, i tko tome nesretnom uvjerenju daje izraza — samo povećaje nevolje i boli. Schopenhauer je neprijatelj čovječanstva; ako je već ozbiljno vjerovao da je ovaj svijet najgori od svih mogućih svjetova, nije trebao objelodaniti nauku koja ljudima krade poticaje za borbu protiv postojećih prilika. Ako je njega život darivao kamenjem mjesto hljebom, bila je to samo njegova krivnja. Život je plodno polje, na kojem će nicati pravda ako upotrijebimo ispravna sredstva, i budemo na svome mjestu.

Kad dopustimo da nam pesimizam obuzme dušu, onda je čitav život okrenut na glavu, prazan i nesnosan. Nema drugog lijeka za poremećenja u pojedinaca i u društvu nego zaborav i odricanje. Pesimista veli: »Dajte nam jela, pića i veselja, jer već sutra umiremo!« A da sam ja svoj život promatrala sa pesimističkog gledišta, bila bi već davno izgubljena, jer bi bila uzaludno gledala za svijetlom koje ne dostiže mojih očiju, i utaman prisluškivala muzici koja ne zvuči u mojim ušima. Bila bi kukala danju i noću, te ne bi bila nikad zadovoljna. Bila bi sjedila postrance u jezovitoj samoći, obuzeta strahom i očajavanjem. No jer smatram dužnošću prema sebi — i drugima — da budem sretna, ja sam se trgnula iz jedne nevolje koja bi bila gora od svakog tjelesnog nedostatka.

Smije li tko dopustiti da samo njegova nesposobnost da živi u nadi, i da teži za dobrotom, baci sjenu na životno junaštvo onih koji nose svoje terete, kao da je teret kakav privilegij? Optimista niti ne uzmiče niti ne posrće, jer znade da će zaustaviti svoga bližnjega ako odmiče s puta. On će dakle bez straha stajati na svom mjestu, i sjećat će se da mu je šutnja dužnošću, jer je svako srce puno samo svoje nevolje. Optimista će pograbiti željezna kliješta prilika, te ih upotrijebiti kao oružje da svlada zapreke koje se ispriječiše na njegovu putu.

On će djelovati tako kao da do njega samoga stoji hoće li biti raj na zemlji.

Vidjeli smo da su najveći filozofi — glasnici čovječanstva — bili optimisti, i da su muževi čina i djela bili izvršioci sveopće volje. Doktor Howe je našao put u dušu Laure Bridgman (Bridžmen),[9] jer je od samog početka vjerovao da će ga naći. Engleski učitelji prava tvrdili su da su gluhi i nijemi u očima zakona isto što i luđaci, a pomislite samo kako postupa optimista! On pobija tu grubu pravničku postavu, prodire očima mrku i neosjetljivu prevlaku, i zapaža iza nje zarobljenu čovječju dušu, te se mirno i odlučno daje na njezino oslobođenje. Njegovi su napori donijeli ploda. On tamu pretvara u svijetlo, i dokazuje zakonu da su gluhi i slijepi odgovorna i razumna bića.

Kad su Haüy-u[10] dopustiti da podučava slijepce u čitanju, bilo je pesimista koji su se smijali njegovoj ludosti. Da ga nije obuzimala vjera da je čovječji duh jači od neznanja koje ga drži u svojim okovima, da nije bilo optimizma, ne bi mu bilo pošlo za rukom da prste slijepaca pretvori u nova oruđa saznanja. Nikada nijedan pesimista nije otkrio tajne zvijezda, nije našao nepoznatu zemlju niti čovječjem saznanju otvorio nova nebesa. Sv. Bernardin je bio tako velik optimista te je vjerovao da bi dvjesta i pedeset prosvijetljenih muževa razagnalo tamu koja je za vrijeme križarskih vojna sve zastirala. Svijetlo njegove vjere osvanulo je kao novi dan na zapadu Evrope. Ivan Bosco[11], dobročinitelj siromaha, omražen i progonjen od talijanskih gradova, bio

[9] Isporedi str. 13.

[10] V. Haüy (Caüi), Francuz, osnivač obučnoga sistema za slijepce; djelovao u Parizu, u Berlinu, i u Rusiji 11 godina; rodio se g. 1745., a umro u Parizu 1822. zaboravljen i napušten.

[11] I. Bosco (Bosko), svećenik, apostol zapuštene mladeži, među ostalim osnovao »Kongregaciju salezijansku« za radnike, živio od 1815. do 1888.

je također optimista i — prorok, koji je iz velike daljine ćutio dah božanstva i navještao ga svojim sunarodnjacima. Iako su ga radi toga ismijavali, i proglasili ludom, on je ipak strpljivo djelovao dalje, te radom svojih ruku izdržavao dom sitne i ostavljene nejačadi. U svom grozničavom oduševljenju on je proricao divan pokret, koji bi imao biti nastavak njegova rada. U danima kad je još bio bez ikakovih novaca i potpore, on je izradio blještave slike o sjajnom sistemu škola i bolnica, koje bi se imale proširiti sa jednog kraja Italije na drugi. Ipak je doživio organizaciju društva »San Salvador«, koje je pretstavljalo ostvarenje njegovog proročkog optimizma. — Kad je doktor Seguin[12] izjavio da bi se mogli podučavati slaboumnici, opet su se ljudi smijali, i sami sebe uvjeravali u svojoj samodopadnoj mudrosti da niti on nije bolji od duševnih bogalja. No plemeniti optimista je izdržao te su malo po malo i uporni pesimisti počeli shvaćati da je onaj koji je bio predmetom njihove poruge, postao jednim od najvećih dobročinitelja svijeta. Tako eto optimista vjeruje, nastoji i stvara. On je vazda u čistoj svjetlosti sunca. A kad se najednom pojavilo ono Čudesno i Neizrecivo te ga obasulo svojom svjetlošću, on, koji je čekao i nadao se, naziva mu dobrodošlicu. Njegova duša traži i nalazi sebi srodne, te srdačno pozdravlja svako novo otkrivenje, svaku novu pobjedu nad zaprekama, svako povećanje ljudskih saznanja i ljudske sreće.

Eto utvrdismo da su veliki filozofi i ljudi čina bili svi od reda optimisti. I naši najodličniji spisatelji također su bili optimisti, u svojim djelima i u svome životu Nikad ni jednom pesimistu nije pošlo za rukom da obu-

[12] E. O. Séguin (Segen), američki liječnik, rodio se u Clamecy-u (Klamesiju) u Francuskoj g. 1812., iza revolucije g. 1848. otselio se u Ameriku, umro 1880. u New Yorku. On i njegov sin, također liječnik, vrlo su zaslužni za obrazovanje duševno zaostalih.

hvati onoliki krug čitalaca koliki bi odgovarao njegovom geniju, a optimistički pisci bili su više čitani i slavljeni nego odgovara njihovom talentu, i to iz jednostavnog razloga što su crtali svijetle strane života. Dickens (Dikens), Lamb, Goldsmith (Goldšmit), Irving, svi ti obljubljeni i profinjeni humoriste, bijahu optimisti, dočim pesimista Swift[13] nije nikada imao toliko čitalaca koliko bi odgovaralo njegovom velikom duhu. I zaista, kad bi Swift sišao na zemlju i kad bi susreo velikodušnog optimistu Thackeray-a (Tekerej), možda mu ni Thackeray ne bi mogao opraštati. Nedavno se »Rubáiyát« Omara Khayyám-a[14] proširiše u povećoj mjeri, no mi ipak smatramo pravilom da svatko tko hoće da ga čuju mora vjerovati u neki bolji svijet, to jest mora pretstavljati optimističko gledanje na život. Slobodno mu je da pokatkad jadikuje i grdi, poput Carlyle-a i Ruskina, ali osnovni ton njegovih djela mora biti vjera u dobru sudbinu života i svijeta.

Shakespeare (Šekspir) je najplemenitiji optimista. Njegove tragedije objavljuju moralni poredak svijeta. U »Lear-u« (Liru) i »Hamlet-u« sadržano je predviđanje i težnja za većom dobrotom, na kraju tragedije vazda preostaje po koje lice koje treba da sudi nepravdu, da obnavlja društvo, i da državu iznova podiže. Njegova posljednja djela, »Bura« i »Cymbelin-a«, prožeta su lijepim i nježnim optimizmom, koji klikuje u pomirbama i sjedinjavanju, i stvara planove po kojima bi vanjska i unutarnja dobrota mogla triumfirati.

[13] J. Swift (Svajft), politički satiričar Engleza, živio od 1667. do 1745.

[14] O. Khayyám ibn, najznatniji pretstavnik sumnjanja i pesimizma u perzijskom pjesništvu; najbolje mu je gore napomenuto djelo, koje znači »Četveroredi«; različnoga je sadržaja i doživljaja, iz najrazličnijih vremena. Bio je i najslavniji zvjezdoznanac, matematičar, te je također preudesio perzijski kalendar.

Da je Browninga[15] lakše čitati, on bi zaista bio najjači pjesnik Amerike. Ja upravo ćutim njegovo zanosno oduševljenje kada dovikuje: »Oj dobrostivi i gigantski smiješku smeđe i ostarjele zemlje — ovoga jesenjeg jutra!« On i kako pokreće mojim mozgom kad kaže da savršeno izlazi iz nesavršenoga, a nedostatak da je dokaz obilja! Jest, postoji nesklad, da bi mogla postojati harmonija; bol razara, da bi radost mogla nanovo podizati; a možda sam ja zato gluha i slijepa da drugi, koji poput mene imaju manu, mogu savršenije vidjeti i čuti! Browning me uči da nema dobrote koja bi mogla biti izgubljena, a to mi olakšava život, i omogućuje da slušajući glas svoje savjesti činim ono što je najbolje, bilo to pravo ili krivo, i da živim bez straha. Moje srce ponosno odgovara na zahtjev Browninga da na oltar života valja radosno položiti danak mraka i hladnoće. Uzmite dakle svoje breme na se, i nosite ga velikodušno, jer je ono dar Božji.

Pisac koji hoće da mu glas bude prodoran, mora biti optimista, jer njegov glas crpi svoju snagu i značenje tekar iz njegova života.

Život Stevensona[16] postao je već deset godina nakon njegove smrti predajom, a on, najdivniji literata iza Johnsona[17] i Lamba, stekao je svoje mjesto među herojima duha. Sjećam se jednoga časa gdje sam bila duhom klonula, te nije mnogo manjkalo da posrnem. Dane i dane ja sam se mučila sa nekim zadatkom koji se nije dao riješiti. U toj svojoj neprilici ja sam čitala jednu

[15] R. Browning, jedan od najznatnijih engleskih pjesnika 19. stoljeća, živio od 1812. do 1889.

[16] R. L. Stevnson (Stivenzon), književnik pjesnik engleski, živio od 1850. do 1894. Njegovi romani iz dalekih i neobičnih krajeva protkani su viteškim i tajanstvenim događajima i plemenitim činima.

[17] S. Johnson (Đonson), pjesnik, esejista i lingvista engleski živio od 1709. do 1784.

*

raspravu Stevensona, te me je pri tom obuzeo osjećaj kao da sam se vani sunčala, a ne da sam očajna nad svojim teškim zadatkom. Pokušala sam ponovno i sa novom snagom tražiti rešenje i pošlo mi je za rukom prije nego sam mogla opaziti. Od toga vremena ja sam doduše često sustala, no nikada me više nije obuzimao osjećaj osamljenosti kao tada, dok mi još taj snažni propovjednik, »sa smijehom na obrazu«, nije bio udijelio svoju okrepu.

Pročitajte Schopenhauera i Omara pa ćete pomalo nalaziti taj svijet isto tako šupljim i praznim kao što su ga i oni nalazili. Ako pak čitate Green-ovu »Povijest Engleske«, učinit će vam se kao da je svijet nastanjen junacima. Tako dugo dok nisam bila pročitala Green-ov životopis, nije mi bilo jasno otkuda je Greenova povijest na me mogla djelovati poput romana, tako snažno i tako toplo. Tada sam istom shvatila zašto je njegova brza mašta mogla tvrde i gole činjenice života pretvarati u nove i živahne snove. Kako su on i njegova žena bili presiromašni da si nabave goriva, oboje je običavalo sjedati ispred nenaložena kamina, te si pri tome zamišljati da u kaminu praska blagotvorna vatra. »Napnite svoju pamet«, govorio bi on, »protjerajte mračne misli i dozovite vedre. Zatvoriti katkada oči, — to je svakako dublja mudrost nego što dopuštaju vaši knjiški filozofi!«

Svaki optimista koristi napretku i pospješuje ga, a svaki pesimista zaustavlja razvoj svijeta. Posljedice pesimizma iste su u životu jednoga naroda kao i u životu pojedinca. Pesimizam ubija nagon koji čovjeka sili na borbu protiv siromaštva, neznanja i zločina, on u svijetu osušuje sva vrela radosti. Ja bih sada u duhu napustila zemlju koja podiže sirotinju, te bih posjetila Indiju, tu zemlju podzemnog fatalizma, gdje je tri stotine milijona ljudskih stvorova, koji su jedva još ljudi, palo u neznanje i bijedu, te neprestano sve dublje gaze u močvaru.

Zašto su oni takovi? Jer su kroz tisuće godina bili žrtve svoga gledanja na svijet, a to gledanje uči da su ljudi kao trava, da trava nestaje, i da sa travom nestaje svakog zelenila na zemlji. Oni sjede u tami, i daju se satrti od prilika kojima bi sami trebali upravljati, tako dugo, dok ne izgube svojstva čovjeka, i ne postanu lutke na žici, koje se klanjaju i plešu kad ih tko povuče. Iza kratkog života dolazi im smrt, te ih užurbano nosi u grobove, a druge lutke sa drugim »strastima i težnjama lutaka« zauzimaju njihova mjesta, i tako se taj prividni život nastavlja iz stoljeća u stoljeće.

Pođite u Indiju i pogledajte kakva se civilizacija razvija kad jednom narodu nestane vjere u napredak, i kad se podvrgne božanstvima mraka! Brahmanizam je potisnuo sva čeznuća i korisne težnje. Tamo nema nikoga ko bi se zauzeo za sirotinju, i zaštitio udovice i siročad. Bolesnici ne budu njegovani, slijepci ne znadu kako se može — vidjeti, gluhi ne znadu kako se može čuti, šta više, oni su u prikrajku drumova prepušteni smrti. U Indiji je grehota podučavati slijepe i gluhe, jer se na njihove nedostatke gleda kao na kaznu radi prestupaka koje su počinili u jednom od svojih prijašnjih života. Da sam se kojom nesrećom rodila posred toga fatalističkog naučavanja, ja bih bila ostala u najdubljoj tami, a moj bi život bio ostao pustinjom, gdje ne bi bile saobraćale nikakove karavane misli između moga duha i vanjskoga svijeta.

Hindusi vjeruju u trpljenje, ali ne vjeruju u otpor, zato su ih stranci podjarmili. Njihova povijest je ponavljanje povijesti Babilona. Iz daleka provali jedan narod poput oluje, a ni jedan se od njih nije skanjivao, niti spavao, niti drijemao, nego su opustošili zemlju, i oduzeti stanovnicima oslon i potporanj: kruh, vodu, vladara, ratnika, suca, proroka, mudraca i »starca«, i nitko ih nije oslobodio. Doista su svi oni baštinici nesreće, koji

putuju ovom čudesnom i radosnom zemljom tugujući i slomljeni, a slijepi su za njezine ljepote, i gluhi za njezinu muziku — jednako onima koji u dobroti vide zlo, ili pak zlo nazivaju dobrotom, te mjesto svijetla postavljaju tamu, a tamu zamjenjuju svjetlošću.

Šta je stalo sinovima zapada, koji su vjetrom opaljeni, koji sa ravnina američke Dakote prehranjuju svijet za Brahmane i Omara? Oni bi mogli podviknuti Hindusima: »Dolje sa vašom filozofijom, koja se pred tisuću godina preživjela! Gledajte u stvarnost i u život svježim očima! Otstranite svojega Brahmu i one krivonoge bogove, žurno se okrenite i pođite za svedržiteljem Višnom!«

Optimizam je vjera koja vodi do savršenosti; ništa se ne može postići bez nade. Kad su naši pređi polagali temelje amerikanskoj zajednici, ništa ih drugo nije moglo jačati u njihovom zadatku nego slika slobodnog društvenog života, koja je lebdila pred njihovim očima! Pod hladnim i negostoljubivim nebom, na širokoj pustoši snijegom pokrivenoj, na kojoj su vrebali sakriveni divljaci, svijetlio je plamen obećanja i nade: ona vjera, koja izravnava bregove, ispunjava doline, premošćuje rijeke, i nosi civilizaciju do najkrajnjih tačaka svijeta. Iako naši pioniri nijesu mogli graditi prema hebrejskom idealu što su ga imali pred očima, ipak su dali ugled svemu onome što je i danas u našoj zemlji od najveće trajnosti. Oni su donijeli u pustoš misao i razum, tiskanu knjigu, duboko usađenu želju: da vladaju sami sobom, englesko opće pravo, koje postupa jednako sa kraljem i siromahom, to jest zakon, koji je osnova našeg svekolikog društvenog uređenja. Značajno je da su temelji toga zakona optimistički. U romanskim državama izgrađena je sudska pravda na pesimističkoj i natražnoj osnovi: optuženi bude smatran krivcem tako dugo dok nije dokazana njegova nekrivnja. A u Engleskoj i Sje-

dinjenim državama se polazi sa protivne, to jest sa optimističke pretpostavke: optuženi je nedužan tako dugo dok više nije moguće odricati njegovu krivnju. Kaže se da naš pravni sistem oslobođa mnogo prestupnika, no svakako je bolji takav način nego kad moraju stradati mnogi nedužni ljudi. Pesimisti govore: »Nema u čovjeku nikakove trajne dobrote! Sve stvari su upravljene putem neprekidnih gubitaka, i taj put vodi konačno u metež. Ako je ikada pored zla postojala kakova zamisao dobrote, to je takova zamisao bila nemoćna, a svijet se i onako sve više ruši u svoju propast!« No razmislite dobro! Pravo dviju najtreznijih i najpraktičnijih naroda zemlje, koji najviše poštuju zakon, pretpostavlja dobrotu u čovjeku, i zahtijeva dokaze za opstojnost zla.

Optimizam je vjera koja vodi do savršenosti. Proroci čovječanstva bili su prožeti pouzdanjem, inače bi bili ostavili svoje zastave, i ne bi na bojištu stajali u ulozi branitelja. Suđenje Tolstojevo gubi svoju snagu, jer je pesimistično. Kad bi on bio jasno vidio pogreške Amerike, i da je vjerovao u njezinu sposobnost da će ih moći svladati, onda bi naš narod moguće bio osjetio poticaje njegova ukora. No prorocima bez nade svijet će okrenuti leđa, i radije će slušati Emersona[18], koji, priznavajući najbolja svojstva jednog naroda, navaljuje samo na one pogreške koje nitko ne može braniti niti poricati. Emerson se ogleda na snažnu ličnost Lincolna, koji ne gubi ravnotežu u vremenima sumnje, nemira i nužde. On vidi uspjehe u velikim daljinama i potiče narode, da muževnim pouzdanjem pođu u susret svojim nadama. U noći i tami očajavanja on doziva: »Sve će biti dobro!«, a na tisuće njih se smiruje u njegovom pouzda-

[18] R. W. Emerson filozof i književnik engleski, živio od 1803. do 1882. On je pokretač i najznatniji pretstavnik transcendentalne filozofije u Americi. Osnova njegove filozofije jest da postoji moralni red stvari, i da je priroda simbol duha.

nju. Ako takav čovjek kudi i prstom upire na pogreške, onda narod sluša, a njegove riječi prodiru u srce i duboko se usađuju, dok tužaljke običnih Jeremija zaglušuju sluh.

O tom bi trebala i naša štampa voditi računa. Štampa je propovjedaonica modernog vremena, te mnogo stoji do propovjednika koji se na nju uspinju. Želi li se da protest štampe protiv nepravednih postupaka bude koristan, potrebno je da riječi i nauka budu kroz devetdeset i devet dana uzvišene, i da objavljuju dobrotu, kako bi stotoga dana glas ukora zvučio sto puta snažnije. Takav je bio Lincolnov način. On je poznavao ljude, on je vjerovao u njih, a svoju je vjeru temeljio na osjećaju pravednosti i na razumnosti velike većine. Kad je svojim oporim i kratkim načinom izjavio: »Vi ne možete cijeli narod trajno zaluđivati!«, naglasio je veliko načelo, to jest vjerovanje u ljudsku prirodu.

Proroka uvijek poštuju, osim ako je pesimista. Oduševljena proročanstva Isaije neobično su mnogo pridonijela povratku Izraela u domovinu, a tužaljke Jeremije ne bi ga bile oslobodile iz ruku njegovih tlačitelja. Zar nije upravo Božić spominjanje da je Hrist došao kao prorok dobrote? Njegov vedri optimizam je voda na usnice, osušene groznicom, taj je optimizam našao svoj najviši izraz u osam blaženstava. Baš radi toga jer je Hristova nauka optimistička, podvrgnuo joj se zapadni svijet kroz toliko stoljeća. Devetnaest vjekova gledalo je kršćanstvo u svijetlo Hristovo lice, osjećajući da sve stvari zajednički djeluju u pravcu dobrote. Sv. Pavao je naučavao vjeru koja u najtežim prilikama života gleda prema neizmjernom vidiku nebesa, gdje u svijetlu savršenoga saznanja nestaju sva ograničenja i zapreke. Ako ste slijepi od rođenja — tražite bogatstva u tmini! Ona su skupocjenija od zlata i dragog kamenja, ona su lju-

bav i dobrota, istina i nada, a njihova je cijena veća od cijene rubina i safira.

Isus donosi, a Pavao objavljuje poruku mira i poruku razuma, vjeru u duh, a ne u stvari, vjeru u ljubav, a ne u osvajanja. Optimista shvaća da ljudskim činima ne upravljaju pukovi i vojske, nego da čovjeka kreću moralne sile, da su osvajanja Aleksandra i Napoleona daleko manje trajna od pobjeda Newton-a (Njutona), Galileja i sv. Augustina, koji bez buke osvojiše svijet. Misao je jača od vatre i mača. Ona se nečujno širi iz jednoga kraja u drugi, uz pomoć duha čovječanstvo zgrće bogatu žetvu hvaleći Boga, a poslovi ratni su isto što i ratnički šatori: »danas još logor, a sutra već sve rastrgano i nestalo, nekoliko jaraka i kupova slame.« Sve je to Isus naučavao pred dvije tisuće godina. Božić je dakle blagi dan optimizma.

Postoji dakako mnogo zla koje još nije svladano, ali pravi optimisti vide to zlo, i prepuni su nade. Malodušnost nema mjesta u njihovom vjerovanju, jer oni vjeruju u neprolaznu pravdu Božju i u čovječje dostojanstvo. Povijest dokazuje pobjednički uspon čovječanstva. Svaki zastoj u napretku čovječanstva bio je samo stanka prije velikog skoka unaprijed. Zaista su se srozali neki hramovi u kojima smo nekada molili, no mi smo sagradili nove, na posvećenom tlu, uzvišenije i dostojanstvenije od onih koji su propali. Postali smo doduše siromašniji za nekoliko herojskih tjelesnih svojstava, kojima su se odlikovali naši pređi, ali smo taj gubitak nadoknadili sa duhovnim viteštvom, koji prezire osvetu i zavija rane pobijeđenih. Sve što je čovječanstvo steklo u prijašnjim vremenima, naša je svojina, no naš je posjed još veći, jer su ideali, o kojima je prijašnje čovječanstvo samo sanjalo, postali za nas čistom stvarnošću. Na takovom temelju počiva naša nada i naše tvrdo pouzdanje.

Jer me obasjava sunčano svijetlo pravog i trijeznog optimizma, ja vidim u svojoj mašti »još slavnije triumfe na oblačnoj zavjesi budućih vremena«. Ja vidim kako iz ogorčenih borba suprotnih sistema i sila pomalo nastaje jedno sjajnije duhovno doba, jedno doba gdje više ne će biti ni Engleske, ni Francuske, ni Njemačke, ni Amerike, gdje ne će biti više ni ovog ni onog naroda, nego samo j e d n a porodica, to jest čovječanstvo; samo j e d a n zakon, to jest mir; samo j e d n a potreba, to jest harmonija; samo j e d n o sredstvo, to jest rad; samo j e d a n sudac i kaznitelj, to jest Bog.

Kad bih pokušala da još jednom dadem izraz optimističkom vjerovanju, onda bih ga sažela po prilici ovako: »Ja vjerujem u Boga, vjerujem u ljude, i vjerujem u snagu duha. Ja vjerujem da nam je sveta dužnost poticati i junačiti nas same i druge, te ne dopustiti da na naša usta o Božjem svijetu izlaze riječi nesreće, jer nitko na svijetu nema prava da se tuži na uređaj vasione, koju je Bog stvorio dobrom, i koju su tisuće ljudi nastojali održati dobrom. Ja vjerujem da nam je tako raditi kako bi se što više približili vremenu gdje nitko ne će živjeti u slasti i obilju dok drugi strada i trpi oskudicu.« To su eto istine moga vjerovanja, no osim njih imade još nešto do čega sve stoji, to jest: treba tu vjeru uzdržati uspravnom protiv svih oluja koje se na nju obore, i učiniti je oslonom u žalosti i nesreći. Optimizam je harmonija između duha čovječjeg, i božanskog duha objavljenja i nada. A Božja djela su dobra.